

Het Garrels-orgel in de Oud-Katholieke Kerk in Den Haag

Oud-Katholieke Kerk

Geheel inpandige schuilkerk, gebouwd 1720-1722 door een onbekende bouwmeester. De inwendige afwerking herinnert echter aan Daniel Marot. Rijk gestuct plafond met voorstelling van de hemelvaart van Christus. Barok altaarretabel met altaarstuk van Christus op de berg Thabor door M. Terwesten. Preekstoel uit 1729 door J.B. Xavery, de bekroning iets later.

Kas: 1726

Kunsthistorische aspecten

Deze orgelkas lijkt niet typerend voor Garrels. Bij hoofdwerk en rugwerk ziet men een eenvoudige vijfdelige opbouw met ronde torens en tweedelige tussenvelden. Wij lijken hier ver verwijderd te zijn van de rijk gelede fronten die voor de meeste orgels van Garrels karakteristiek zijn. In recente literatuur is dan ook geopperd dat Garrels met het ontwerpen van dit orgelfront niets te maken heeft gehad. Toch is het zeer goed mogelijk om deze orgelkas in de ontwikkeling van Garrels een plaats te geven. Het orgel in Anloo, het laatste dat Garrels bouwde voordat hij naar het westen kwam, had een borstwerk, een hoofdwerk en een aangehangen pedaal. Het had de voor de Schnitger-school typerende opbouw in de breedte. Zijn eerste orgel van betekenis in het westen, in de Hervormde Kerk in Maasland, kreeg een hoofdwerk en bovenwerk, dit laatste voor de Schnitger-school hoogst ongebruikelijk. Voor de vormgeving van dit voor hem ongewone orgeltype nam Garrels het vijfdelige Schnitger-front, model Uithuizen, tot uitgangspunt. De driedelige middenpartij van dit fronttype nam hij over, waarbij hij alleen de V-velden verving door velden met naar buiten aflopende labiumlijnen. Hij sloot dit geheel van boven af met een recht lijstwerk en plaatste daarop een bovenwerk-

Historische gegevens

Bouwer	Rudolph Garrels
Jaar van oplevering	1726
Rudolph Garrels 1734	■ RP vulstem (Scherp, Cimbel?) → Holpijp 8 (geen Garrels-factuur)
Johan Caspar Friedrichs 1810-1825	■ gefaseerd technisch herstel (schoonmaak, winddicht maken van balgen, kanalen en laden)
J. Bätz 1833	■ uitgebreid herstel van onbekende aard, dispositie niet gewijzigd
J.F. Witte 1876	■ schoonmaak en reparatie
G. Spit 1911	■ bouw nieuw orgel (HW, BW, aangehangen Ped) in bestaande hoofdkas; kas RP blijft leeg
J.C. Sanders 1914	■ lade en pijpwerk RP van Garrels geplaatst in het gebouw van de Nederlandse Protestanten Bond te Zeist; kas nieuw gemaakt
J.C. Sanders 1918	■ lade en pijpwerk HW van Garrels geplaatst in Kleine of Mariakerk te Vollenhove achter Westfaals front (vermoedelijk van de familie Heilmann, ca 1780)
K.B. Blank & Zn. 1960	■ herstel orgel te Zeist
1979	■ oprichting 'Stichting reconstructie Garrels-orgel in de Oud-Katholieke Kerk te 's-Gravenhage', die er in zou slagen het complete Garrels-binnenwerk uit Vollenhove en Zeist op te kopen
Flentrop Orgelbouw 1994	■ restauratie/reconstructie ■ nieuwe klaviatuur, registratuur, tractuur en windvoorziening ■ verdwenen registers (Prestant 8' (HW) en Prestant 4' (RP), beide front), Quintfluit 3' (HW) en Dulciaan 8' (RP) gereconstrueerd
Flentrop Orgelbouw 1995	■ pedaallade aangebracht met voorlopig alleen een Subbas 16'; gereserveerd zijn de registers Octaaf 8', Bazuin 16', Trompet 8'

Technische gegevens

Werkindeling hoofdwerk, rugpositief, pedaal

Dispositie

	Hoofdwerk (II)	Rugpositief (I)	Pedaal
	10 stemmen	7 stemmen	1 stem
Bordon B/D	16'	Holpijp	8' Subbas 16'
Prestant	8'	Quintadena	8'
Holpijp	8'	Prestant	4'
Octaaf	4'	Roerfluit	4'
Fluit	4'	Octaaf	2'
Quintfluit	3'	Sexquater D	2 st.
Super Octaaf	2'	Dulciaan B/D	8'
Mixtuij	4-6 st.		
Cornet D	4 st.		
Trompet B/D	8'		

Maasland, Hervormde kerk, voormalig orgel, gebouwd 1724 door Rudolf Garrels, in 1945 verbrand. Elementen van deze frontopbouw keren in het orgel van de Haagse Oud-Katholieke kerk terug.

front, met ongedeelde tussenvelden. Het kreeg gebogen bovenlijsten, met lambrequins, hetgeen ook te vinden is in het orgel van de Oud-Katholieke Kerk in 's-Gravenhage. De bij het genoemde Schnitger-type behorende zijtorens nam Garrels ook over. Om de zijtorens in het nu door hem ontwikkelde concept voldoende gewicht te kunnen geven, kregen zij aanzienlijk meer volume. Zij wekken zelfs de indruk van typisch Noordwest-Duitse pedaaltorens, terwijl het orgel alleen een aangehangen pedaal bezat. Wat Garrels nog uit het noorden overnam waren de kappen en onderlijsten van de torens met hun facetten. De kronen op de torens horen overduidelijk in de Schnitger-school thuis. Garrels heeft er naar gestreefd de opbouw van het instrument in zijn front tot uitdrukking te brengen. Toen hij voor Den Haag een orgel met hoofdwerk en rugwerk moest bouwen van ongeveer dezelfde omvang als dat te Maasland, heeft hij wederom het 'werkprincipe' willen toepassen en daartoe het concept van Maasland aangepast. Wanneer men de gedeelde middentoren in dit orgelontwerp door een doorgaande toren vervangt en de gedeelde velden van het hoofdwerk door enkelvoudige velden, zoals het bovenwerk die bezit, dan resulteert dit in de opbouw van het orgel in de Haagse Oud-Katholieke kerk. De ontwerper hoefde slechts het aldus verkregen geheel in schaal te reduceren om een geschikt rugwerkfront te verkrijgen. Alles bijeen genomen, is het wel degelijk aanneemelijk dat Garrels voor het Haagse orgel het basisontwerp leverde. De kas kan zeer wel door iemand anders zijn vervaardigd. Met de decoratie had Garrels vermoedelijk weinig van doen. Deze is uitzonderlijk rijk. Men lette met name op de versiering van de kappen van de torens. Bij het rugpositief zijn daar maskers aangebracht, bij de zijtorens van het hoofdwerk ziet men non-figuratieve ornamenten

gevormd uit 5-volutes, palmetten en acanthusbladwerk. De modillons op de middentoren van het hoofdwerk zouden wellicht als reminiscentie aan de traditionele Groninger facetkappen, zoals nog in Maasland toegepast, kunnen worden opgevat. Het blinderingsnijwerk is een luchtig samenstel van C-volutes, bandwerk, acanthusranken en schelpmotieven. Het is duidelijk van een andere hand dan het massievere snijwerk van de borstwering, dat wel een vergelijkbare vormtaal laat zien. De bevolking van dit orgel is van een respectabele omvang: een wel zeer forse engel met boek en schrijfstift (?) zetelt op het rugwerk, terwijl op de hoeken van de onderkas van het hoofdwerk twee engel-hermen zijn aangebracht, die met een elegant gebaar hun gewaad schikken en met hun andere hand het orgel lijken te ondersteunen. Op de zijtoren van het hoofdwerk heeft een aantal muscicerende putti een plaats gekregen, terwijl op de hoeken van deze torens cherubijnenkopjes zijn te zien. In de vleugelstukken ziet men fraaie volutes, zwanen en een grote reeks muziekinstrumenten. Wie de maker is van dit buitengewoon fraaie beeldhouwwerk, is niet bekend, al lijkt een onlangs naar voren gebrachte toeschrijving aan de in Rotterdam werkzame Alexander Pluskens nader onderzoek waard.

Literatuur

W.R.C. Adriaansz (red.), *Het Garrets-orgel in de Oud-Katholieke kerk in Den Haag*. 's-Gravenhage, 1997.

Monumentnummer 17604

Orgelnummer 536

Werktuiglijke registers koppelingen HW-RP, Ped-HW tremulant

Samenstelling vulstemmen	Mixtuur HW	c	c ¹	c ²
		2	2	4
		1 1/3	1 1/3	2 2/3
		1	1	2
		2/3	1	2
		2/3	1 1/3	1 1/3
	Cornet HW	c ¹ 4 - 2 2/3 - 2 - 1 3/5		
	Sexqualter RP	c ¹ 2 2/3 - 1 3/5		
	Toonhoogte	a ¹ = 415 Hz		
	Temperatuur	Kirnberger III		
	Manuaalomvang	C-c ³		
	Pedaalomvang	C-d ¹		
	Windvoorziening	twee spaanbalgen		
	Winddruk	74 mm		
	Plaats klaviatuur	voorzijde hoofdkas		

Bijzonderheden

De beide windladen zijn van Garrels. Windvoorziening, mechanieken en klaviatuur (naar Garrels-klavieren in Jacobikerk te Utrecht) werden in 1994 nieuw gemaakt.

De frontpijpen van HW en RP werden gereconstrueerd. De bijbehorende binnenpijpen zijn van Garrels. De Holpijp 8' (RP) bestaat uit vroeg-18e-eeuwse pijpen, niet in de factuur van Garrels maar door hem wel van inscripties voorzien.

De Quintfluit 3'(HW) en Dulciaan 8' (RP) zijn uit 1994. Alle overige registers zijn grotendeels van Garrels.

Werdende hier mede geannulleere
het voorgaande accoord van dato den
xi Junij 1723:—

En aldus gemaakte zijnde En in een
goet Accoord gefelt weefende, sal
door onpartijdige Meesters, 't selve voor
goet gekiekt moeten werden.

De Tolseringl en alle Timmermans werk
als mede 't maken van een nieuwe
booven kas, en derselver Geraat, blyft
voor Ret van ons Regenten, en sal
ouwer 't oesicht van een voorn: W^z Orgel
maken ten opzigtigen gemaakte werven.

Aldus gedaen en geaccordeere ter Kerken
kamer van ons Regenten op dato
als vooren—

Rudolph Garrels

Ik ondergeschreeve bekenne vanden inhoud
deses Contracts, ter somme van sevehonderd
vijfentseventig guldens den laatste penning
met den eersten volkomen, voldaan en betaalt
te sijn, door de Heeren Consistorialen. Hage
den 4. Septbr. 1724.

Rudolph Garrels

11. Front van een waarschijnlijk door een lid van de Westfaalse orgelbouwersfamilie Heilmann in de 18e eeuw vervaardigd orgel, thans in de Kleine of Mariakerk te Vollenhove. Hierachter bevond zich het hoofdwerk van het orgel voor de Oud-Katholieke kerk te Den Haag.